

Traian ȘTEF

Az olasz regionalizmus

Az elmúlt év végén a Iași-i Polirom Kiadó megjelentette az amerikai kutató Robert D. Putnam tanulmányát (melyet Robert Leonardival és Raffaella Y. Nanettivel közösen készített) az olaszországi regionalizmus tapasztalatairól *Cum funcionează democrația: Tradițiile civice ale Italiei moderne* (Hogyan működik a demokrácia: A modern Olaszország polgári hagyományai) címmel. A kutatás huszonöt évig tartott, és kivételes tudományos becsületességgel történt. A témakör természete, a kérdések és a válaszok, a komolyság és az objektivitás, amellyel a munkafolyt, arra készítetnek, hogy a kutatás megállapításait román kontextusban is elhelyezzük. Különösen most, a romániai régiók létrehozása érdekében megfogalmazott *Memorandum* nyilvánosságra hozatala után. A könyv amerikai kiadása 1993-ban jelent meg, és a szerző nem titkolja érdeklődését „Eurázsia volt kommunista országai iránt, amelyeknek a semmiből kellett megteremtenuik a demokratikus kormányzás rendszerét”.

1970-ben az olasz kormány elhatározta, hogy alapvető alkotmány- és intézményreformot hajt végre. Az országot 1860-ban egyesítették, de közigazgatása, francia mintára, erősen központosított volt, a prefektusok, akárcsak a mieink, a helyi hatóságok képviselői voltak, de közvetlenül alárendelve a kormánynak. 1970-ben tehát tizenöt új regionális kormányt alakítottak, miután pár évvel azelőtt egyes határ menti térségekben, ahol bizonyos szeparatista törekvések nyilvánultak meg, öt „sa-

ethnies en luttés
pour

le droit à la différence

Ben Vautier: A nemzetségek harcban
a másághoz való jogért, 1988

játos”, alkotmányosan garantált, nagyobb autonómiával rendelkező tartományt hoztak létre. A regionális kormányok felelnek a mezőgazdaságért, az egészségügyért, a városfejlesztésért, a köz munkáért, a pénzügyért, az oktatásért, a kultúráért, a szakmai képzésért és a gazdasági fejlődésért. A tartományokat, az adott lakosság számától függően, egy harminctől ötvenig terjedő létszámú tanács vezeti, amely elnököt és kabinetet választ magának. A tartományok státúm alapján működnek, amely az alkotmánnyal és az érvényben levő országos törvényekkel összhangban meghatározza szervezeti rendjüket, eljárásait és joghatóságukat.

Az amerikai kutató és olasz munkatársai minden részletre kiterjedően vizsgálják az olasz reformot, elsősorban az intézmények működésének és hatékonyságának gazdasági, társadalmi, kulturális, történelmi és hagyományos polgári alapja érdekli őket, valamint az új összefüggések közt kialakuló politikai viszonyok és az állampolgárok ezekre adott válasza. Egész pontosan, a környezeti tényezőket elemzik (a gazdasági összetevőt és a politikai hagyományt), továbbá a társadalmi-gazdasági jellegűeket (a társadalmi fejlődést és a gazdasági növekedést) és a társadalmi-kulturális vonatkozásokat (a politikai kultúrák közti különbségeket).

A probléma minden intézményi reform esetében azok hatásában áll, és abban, hogy sikerül-e az intézménynek megváltoztatnia az embereket, azok társadalmi körülményeit, a politikai viszonyokat és magatartásmódokat. A regionalizálás is két pólus között mozog: az „új institucionalizmus” („az intézmények kihatnak arra, ahogyan – rajtuk kívül vagy belül – az egyének és a csoportok tevékenyvé válnak, befolyásolják a vezetők iránti bizalom fokát, a politikai közösségek törekvéseit, a közös nyelvezetet, a megértést, a közösségek normáit és bizonyos fogalmak, mint a demokrácia, az igazság, a szabadság és az egyenlőség, értelmét”) és a reakciós törekvések között (melyeket azok képviselnek, akik szegényebb vidékekről jönnek, és amelyek a parasztság és az egyház véleményéhez kapcsolódnak azt állítván, hogy a decentralizáció összeegyeztethetetlen a fellendüléssel és a politikai és gazdasági fejlődéssel). Ami az olaszokat illeti, a jogi konzervativizmus, az erős bürokrácia és a központosítás ellen kellett harcolniuk.

A tartományoknak sem volt – megalakulásukat követően – könnyű dolguk a központtal: törvényhozási kezdeményezéseiket elgáncsolták, a beiktott száju pénzeszások és a pénzügy továbbra is a központi bürokrácia felé irányult. A „regionalista front” mégis győzelmet aratott, de csak a sajtó, a regionális érdekcsoportok, a közvélemény és az új intézmények, a Régiók Minisztériuma és az Interparlamentáris Régiók Tanács segítségével.

A tanulmány következtetése, a német tapasztalatot is figyelembe véve, az, hogy az új intézmények okozta változás lassú, az alapvető változásokat az egyéni szeszélyek gáncsolják, a népi legitimitás pedig csak fokozatosan jön meg. A regionális kormányzás mindenekelőtt a politikai elit magatartását változtatta meg: ideológiai depolitizálásra került sor a közérdekű kérdések pragmatikus megközelítése érdekében; a politikai palettán jobbra tolódás következett be; csökkent a szélsőségesek száma. A messianizmus elavult, a dolgokat már nem pártosan, fehéren-feketén látják, és a technikai, gyakorlati, közigazgatási megfontolások többet nyomnak a latban, mint a politikaiak. A regionális kormányok jobban ismerik az adott hely valóságát és szükségleteit, mint a fővárosi miniszterek, hozzájárultak ahhoz, hogy a politizálásnak, a konfliktusok kezelésének kiegyensúlyozottabb, türelmesebb, pragmatikusabb stílusa alakuljon ki. Természetesen vannak különbségek a tartományok között, és vannak elégedetlenségek is. Egy felmérés alkalmával egy déli polgármester szenvedélyesen bírálta a régiót. Megkérdezték tőle, hogy jobb volt-e azelőtt. „Uram Isten, dehogyan” – volt a válasz. Akkor tehát, ha a források hasonlóak, mi okozza a tartományok, az intézmények szakszerűsége közötti különbségeket?

Hogy erre a kérdésre válaszolni tudjanak, a kutatók tanulmányozták az olasz történelmet, a gondolkodásmódokat, a civil társadalom szerkezetét. Következtetésük az, hogy a regionális reform sikere és magának a demokráciának a működése nagymértékben függ a társadalmi környezettől. És az olasz tapasztalat tanulságai – melyek voltaképpen a demokrácia új formáinak bevezetésére vonatkoznak – pontosan megfogalmazhatóak: a vízszintes civil kapcsolatok (amelyek az állampolgárok között alakulnak ki a céhektől kezdve a futballcsapatig és az irodalmi egyesületekig) kedveznek a gazdasági és intézményi fejlődésnek; a függőleges kapcsolatok bizalmatlanságot, függőséget, csalást, elszigeteltséget, rendtelenséget, korrupciót, bűnözést, elmaradottságot vonnak maguk után, amelyek kölcsönösen fenntartják egymást. A kormányzás nagymértékben függ a társadalom polgári közösségi infrastruktúrájától, mert egy ilyen közösségben a polgárok jobb kormányzást akarnak, hatékonyabb közszolgáltatást kérnek, és el is érik azt, többek között úgy, hogy maguk is részt vesznek benne. Másrészt pedig a kevésbé polgári tartományokban az állampolgárok inkább az „elidegenedett és cinikus” kérelmező helyzetben vannak. Egy polgári társadalomban a közösségen belüli kapcsolatok erkölcsi természetűek, és nem a törvényekre alapoznak, a büntetés és a szolidaritás és az együttműködés hálózatából való kizárást jelent. Ott, ahol a polgári elkötelezettség hiányzik, a kilitások sötéte, és a harmadik világ országainak, valamint a volt kommunista országoknak (negatív) példaként emlegetik az olasz Délt és elvét: „csalj örökök”. Egészében azonban az olasz regionalizálás sikeres reformnak bizonyult, és az olaszok, az újabb és újabb felmérések szerint, egyre jobban értékelik.

Romániára gondolva, nálunk is megtaláljuk a feltételeket, amelyek az olasz regionális mozgalmat eredményezték: túlzott központosítás, hatástalan intézményrendszer, függőség, korrupció, Észak és Dél, Nyugat és Kelet közti különbség. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen építményben Észak és Nyugat előnyhöz jutna. Nem a központtól kapott előnyhöz, hanem a polgáriasság, a gondolkodásmód, a másokkal és önmagunkkal szembeni viszony itteni történelméből fakadóhoz, amely a rómaiak jelenlététől az osztrák közigazgatás modelljéig és a románoknak a *natio*-ért való harcáig terjed. Nálunk azonban nemzeti politikává vált a szomszéd kecskéjének meséje. És ha a mi sajátos demokráciánk fejlődésére gondolok, a regionalizálást is meg lehetne ugyanúgy valószínűsíteni: regionalizálást akartok, nesztek regionalizálás, vagyis cinikusan, amit aztán a gondolat kompromittálása követne. Mindez addig tart, amíg meg nem jelenik egy elég erős politikai irányzat ahhoz, hogy megkezdje Romániában az igazi reformot, és hogy kikísérletelje a jelenleg létező összes demokratikus formákat. Ha a Nemzeti Liberális Párt valóban liberális lenne, elsőként karolná fel ezt a gondolatot. . .

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

TRAIAN ȘTEF 1954-ben született Biharfenyvesen, Bihar megyében. A *Familia* folyóirat szerkesztője. *Leonid Dimov* (regény), Brassó, 2000.

Cristiana TEOHARI

Mit nem kell és mit kell tenni?

Cristi Tabără ez év egyik vasárnapján látott műsora után az egyik meghívott résztvevő visszhangozott az agyamban: a mi értelmiségeink inkább reagensek, mint aktívák. Megtörtént eseményeket kommentálnak, tanulmányokat, összehasonlításokat, spekulációkat végeznek, de ennyi.

Rendszeresen olvasok néhány lapot, például a *Dilemát* és a *22-t*, amelyek számomra igazi menedéket jelentenek. És megállapíthatom, mennyire igaz az a vasárnapi észrevétel: csak kommentárok, vélemények, bírálatok – egyetlen megoldás sem. És megkérdem magamtól, miért. Ha az értelmiség sem kínál megoldást, kitől várjunk?

Szükségünk van egy vezetőre. Talán pontosítanom kellene: egy cselekvő vezetőre. De olyan vezetőre, aki program alapján cselekszik, ideológia, stratégia alapján, s ezt – a magam gyöngye eszével legalábbis így gondolom – értelmiségieknek kellene kidolgozniuk.

Sokatmondó az, hogy 2000-ben két teljesen reménytelen személyiség között kellett választanunk. Olyan kimerült ez a nemzet, hogy már semmi lényegesebbet nem adhat? Meggyőződés, hogy sokan vannak, akik csak egy jelre várnak, hogy cselekvésre ébredjenek. Meggyőződés, hogy azokat az áldozatokat, amelyeket ma bizonyos (természetesen nem érték-, hanem hierarchikus) „csúcsok” érdekében hozunk, mosolyogva hoznánk meg, ha alapvető változások lehetősége csillanna fel előttünk. Még ha nekünk nem is jutna jótékony hatásaiából, legalább tudnánk, hogy biztonságban hagyjuk a holnapi generációt.

A *Memorandum* hatalmas hullámokat kavart. A legtöbben ellene voltak, néhányan semlegesek, egyetlen nyilvánvaló egyetértés sem volt. Nem tartok védőbeszédet a *Memorandum* mellett. Engem is zavart néhány pontja, vagy azért, mert valóban vannak benne töresek, vagy azért, mert évtizedek alatt belégyökeresedett előítéleteim vannak. Nem tárogatom feltétlenül a tartalmát. Amiért viszont erősen támogatom, az, hogy alternatívát ajánlott. Ezt eddig senki sem tette. És mi van akkor, ha nem tökéletes? Mindenesetre valami, amit tökéletesíteni lehet. De léteznek valami! Valami, amin dolgozni lehet. Miért nincs tízféle ilyen alternatívánk, hogy választhassunk? Miért nem helyettesítették valamivel azokat, akik ellene voltak? Legkönnyebb azt megmondani, hogy mit NEM KELL tenni. De az ilyen magatartás semmivel nem segít, nem épít fel semmit. Szeretném tudni, mit KELL tenni.

Lehet, hogy azoknak az értelmiségieknek, akik félrehúzódva locsognak néha le kellene ereszkedniük „értelmiségi” szféráikból, és felelősségteljesebben kellene viszonyulniuk mindenkorai történelmi szerepükhöz.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

CRISTIANA TEOHARI 1963-ban született Roșiori de Vedeiben, Teleorman megyében. Geológus, földrajztanár Bukarestben.

DEMÉNY Péter

Levél a memorandistákhoz

Júliusban Temesvárról utaztam haza. Még sohasem ültem az éhségvagonaton, kíváncsian néztem hát az élmény elé. Nem kellett csalódnom: a vonat folyosóin bokáig ért a napraforgómag héja – hazánk e kétségtelen és nagyon is konkrét sajátossága nyálától nedvesen csillogott a lábunknál; az ülések ragadtak a mocsoktól, s a fülkékben az a sajátos, csak a romániai vonatokra jellemző bűz terjengett, amelyről az embernek az öngyilkosság jut az eszébe.

Hamar elhessegettem azonban ezt a nevenséges ábrándot, s azon kezdtem tűnődni, mit is tehetnék az unalom ellen. Olvasni nyilvánvalóan nem olvashattam – vannak helyek, ahol nyilvánvalóan nem olvashat az ember. Kinéztem hát az ablakon, s a tájban gyönyörködtem. Eszembe jutott egy korábbi szerelmem, aki nagy kiránduló volt; azon mértem, mit tennék, ha hirtelen elémbugyul meg, ha megérint a Bibliát, úgyhogy ő mindenképpen kihozza, ha a fene fenét eszik is, s ha meghal, az Úradta, az Úr vette el... e mondatnál bepárasodott a derék atyafi szemem.

Hál' istennek nem hagytak benne ülni. Útitársam, egy szemlátomást paraszti sorból származó férfiú darab ideig nézegetett, aztán elővette kenyérét, szalámiját és paradicsomát; hol az egyikből, hol a másikból, hol a harmadikból harapott, s a falatokat, amelyek az ülésre hullottak, az evés végén egyszerűen a földre söpörte.

Ekkor nagy lélegzetet vett, és könnyes szemmel elmesélte, hogy fia rákos, és a temesvári kórházban fekszik, de úgyis kihozza ő onnan, mert a pápa meggyógyítja, de csak akkor gyógyul meg, ha megérint a Bibliát, úgyhogy ő mindenképpen kihozza, ha a fene fenét eszik is, s ha meghal, az Úradta, az Úr vette el... e mondatnál bepárasodott a derék atyafi szemem.

Amúgy bakancsostól elnyúlt az ülésen (néhány kenyérmorzsan, szalámidarabkán és paradicsommagon feküdt), borostás, gondozatlan arcára húzta a kalapot, és megkért, költsem föl, ha Kolozsvárra érünk, nehogy Vatra Dornei-ig utazzon. Ó Dés mellőli, mondta még, és én? Kolozsvári vagyok, feleltem.

Válaszom annyira lázba hozta, hogy föltolta kalapját, és felült. És mi a helyzet Funarral, kérdezte. Polgármesterünknek akkoriban éppen a százkilencvenkilencedik pere zajlott. Nem tudom, mondtam az igazságához híven. Vajon leváltják-e, kérdezett tovább. Nem tudom, mondtam a magamét. Azon töprengtem, nem jött-e rá, hogy magyar vagyok, de semmilyen jel nem mutatott erre.

Nem hiszem, nyugtatta meg aztán magát. Vadim nem hagyja, folytatta egyre magabiztosabban. De igaz is van, jelentette ki kissé logikátlanul. Egy romániai pártot úgy kell hívjanak, bólogatot. Nagy-Románia, mondta, és a szemében győztes fények csillogtak. Nagy-Románia, ismételte, és tenyere élével az ülésre ütött.

Aztán visszafeküdt, kalapját a szemére húzta, és villámgyorsan elaludt. Én meg néztem a tájat, hátha valahonnan elősejlenek egy buja, gyönyörű lány körvonalai.

DEMÉNY PÉTER 1972-ben született Kolozsváron. Író, a kolozsvári *Krónika* munkatársa. *Ikarus imája* (versek), Marosvásárhely, 1994; *Bolyongás* (versek), Marosvásárhely, 1997.